

Slangista selko, salakielistä salat julki

GÖSTA BERGMAN *Slang och hemliga språk*.
Toinen, uudistettu painos. Prisma. Lund
1970. 125 s.

HALDO GIBSON *Svensk slangordbok*. Lä-
romedelsförlagen. Stockholm 1969. VII +
208 s.

Mitä on slangi? Slangi poikkeaa arki-
tai yleiskielestä vain sanastoltaan. Vaikka
nämä sanat eivät puheessa esiinny aina
kovinkaan tiheään, juuri ne tekevät muu-
ten normaalin kielen slangiksi. Gösta
Bergmanin *Slang och hemliga språk* ja
Haldo Gibsonin *Svensk slangordbok*
esittelevät kumpikin omalla tavallaan
ensi sijassa tukholmalaisnuorten slangi-
sanoja.

Professori Gösta Bergmanin teos on
ilmestynyt kolmena, kerta kerralta uudis-
tuneena laitoksena: v. 1931 *Rotvälska*,
v. 1964 ja 1970 *Slang och hemliga språk*
-nimisenä. Perusrakenteeltaan kirja on
pysynyt samana: se jakautuu neljään lu-
kuun Rommani, Månsing, Förbrytar-
språk ja Slang sekä sisältää kirjallisuus-
ja sanaluettelon. Painoksesta toiseen
Slang-luku on jatkuvasti monipuolistu-
nut ja tiivistynyt ja sanaluettelo kasvanut.
Muut luvut ovat muuttuneet vähemmän;
varsinkin esimerkkisanoja on osaksi li-
sätty, osaksi poistettu, osaksi ryhmitetty
toisiin.

Ensimmäisessä luvussa Rommani an-
netaan kuva mustalaiskielestä (rommani)
ja sen puhujista (zigenarna). Mm. erilais-
ten matkakuvauksien, kronikoiden, ase-
tusten ja tilastojen tietoihin tukeutuen
Bergson hahmottelee mustalaisten siirty-
mistä 1300-luvun alussa Intiasta Kreik-
kaan ja edelleen levittäytymistä eri puo-
lille Eurooppaa, 1500-luvulla Ruotsiin,
Norjaan ja Suomeen. Hän esittää musta-
laiskielen arkaismeja säilyttäneenä intia-
laisena murteena, joka on saanut vaikut-
teita niiden maiden kielistä, joissa heimo
kulloinkin on asunut. Esim. mustalaisten

itsestään käyttämä nimitys *rom* lienee sa-
maa alkuperää kuin hindin *doma* ~ *domni*,
'alimpaan kastiin kuuluva henkilö'. Mus-
talaisten kotiutuminen eri maihin on ol-
lut hankalaa. Oma kieli on luonut tar-
peellisen suojamuurin heimolaisten ja val-
kolaisten välille.

Toisen luvun otsikkona oleva *månsing*
on länsigötalainen johdos verbistä *mån-
sa*, 'puhua salakieltä'. Tätä salakieltä
puhuivat länsigötalaiset kulkukaup-
piaat, joita vuosisatoja koccellisten lii-
kennevälineiden aikoihin asti vaelteli
ympäri Ruotsia kaupustelemassa koti-
seutunsa käsitteellisuustuotteita. Usein he
joutuivat keskenään neuvottelemaan liike-
asioista talonpoikien kuullen, ja varjel-
lakseen salaisuuksiaan he käyttivät pu-
heessaan tarvittavissa kohdin asiakkail-
leen vieraita sanoja ja ilmauksia.

Kolmas luku *Förbrytarspråk* kuvaa ri-
kolliskieltä, joka Tukholman kuten mui-
denkin suurkaupunkien alamaailmassa
yhä versoo rehevänä. Rikollisillakin on tie-
tysti selvä syy välttää liian selkeästi pu-
humasta ammattiasioistaan muiden kuul-
len.

Viimeisessä luvussa tarkastellaan slan-
gia ensin määritelmien, sitten vertailun
avulla. Slangia on halveksittu kielen saas-
taisena pohjasakkana, pidetty nuorten
elämänilon ja vallattomuuden ilmenty-
mänä, ihannoitu runon virtana. Kussakin
näkemyksessä on hiven totuutta: slan-
gissa on alalajeja sen mukaan, millaisen
sosiaalisen ryhmän viestin se on. Käsit-
teet slangi — ammattikieli — salakieli —
murre on pidettävä erillään, vaikka niillä
käytännössä voi olla samakin tarkoite.
Slangilla on erilaisia yhteyksiä mm. edel-
lisissä luvuissa esiteltäviin salakielisiin.

Bergman keskittyy slangin kuvaami-
seen; sen käytön perustelevaaminen sen si-
jaan jää toisarvoiseksi. Edellisissä luvuissa
salakielen käyttämisen syyt olivat selvät.
Miksi sitten nuorten on viestittävä omalla
koodilla? Bergman toteaa kevyesti, että
lapsille tulee ikä puhua slangia, niin kuin
heille tulee ikä hypätä narua. Slangisano-
jen synnyttäjinä mainitaan eri yhteyksissä

myös nuorille ominainen elämänilo ja huumorintaju. Kiinteän nuorisoryhmän slangilla havaitaan olevan salakielenkin luonnetta. On kyllä selvää, että nuoret käyttävät slangia, koska ovat nuoria, mutta vaikka Bergmanin näkökulma onkin enemmän kieli- kuin yhteiskuntatieteilijän, voisi slangin käytön motivaatiota pohtia tarkemmin sosiologiselta kannalta. Slangia käyttäen nuoret kaiketi tahtovat erottua sovinnaisista aikuisista ja samautua toisiinsa. Myös psykologisia syitä voisi esittää: mieli on salaperäisen oikullinen, ja niin kielikin on.

Ei ole mahdollista erottaa tarkasti toisistaan neljää kuvattua mikrokieltä. Erikoisslangeja yhdistävät toisiinsa paitsi yhteiset sanat myös yhteiset sananmuodostusperiaatteet. Slangisanojen muodosta misesta ja alkuperästä annetaan tietoa sekä aakkosellisten luetteloiden sana-artikkeleissa että muun tekstin lomassa. Kussakin luvussa selitetään, mistä sanoja yleisimmin on lainattu ja miten slangilmauksia muovattu oman kielen sanoista. Esim. Månsing-luvussa on esimerkkejä sanojen vääntämisestä outoon asuun: *billing* pro *shilling* (*b*-kieltä). Förbrytarpråk-luvussa havainnollistetaan, miten metaforinen ajattelu ja sanaleikki tuottavat eufemismeja: *tjack*, månsingin 'kauppatavara', on rikolliskielessä 'varastettu tavara'; *intjack* ei ole 'inköp' vaan 'inbrott'; *köpa billigt* on 'varastaa'.

Varsinaisia aakkosellisia sana-artikkeliluetteloja sivujen kokonaismäärästä on yli puolet. Sana-artikkelista käy yleensä ilmi hakusanan sanaluokka (vain Slang-luvussa), merkitys, lähde, levikki ja alkuperä. Merkitys selitetään yleiskielisen synonyymien avulla tai, ellei tällaista vastinetta ole, määritelmän avulla. Lähde on ilmaistu joko ennen sana-artikkelilueteloa, jos kaikki hakusanat ovat samasta lähteestä, tai sitten sana-artikkelissa lyhenteenä, joka on edeltävässä tekstissä selitetty. Slang-luvun luettelossa lähdeviite liittyy artikkelin lopussa olevaan sanan merkitystä selventävään kontekstinäytteeseen. Sanan ikää ja levikkiä valai-

sevat tiedot eri lähteistä poimituista saman- tai lähiasuisista vastineista: hakusanaa verrataan sitä muistuttaviin toisten erikoisslangien ilmauksiin.

Esiteltävän aineksen valinnassa Bergman toisaalta suosii vanhojen kirjallisten lähteiden, toisaalta nykyslangin aineksia. Vanhojen sanaluetteloiden sanoista hän yleensä ottaa tarkasteltavikseen ne, jotka yhä kuuluvat nykyslangiin. Mustalaiskielen sanoista on tosin otettu mukaan muitakin sanoja, nimittäin kaikki sanat, jotka sisältyvät erääseen (Björkmanin) 1730-luvulla ilmestyneeseen mustalais-tutkielmaan sekä Almqvistin erääseen 1840-luvulla ilmestyneeseen romaaniin. Månsingin sanoja Bergman luettelee viidessä ryhmässä. Hän poimii eri lähteistä ikäjärjestyksessä (1700-luvun alusta 1900-luvun alkuun) vain sellaiset sanat, jotka ovat säilyneet nykypäiviin erilaisissa slangeissa. Rikolliskielen sanoja Bergman esittelee kahdessa osassa, ensin P. Andersson-nimisen vangin painamattomasta luettelosta 23 sanaa ja sitten saksalaisesta 1510-vuoden paikkeilla ilmestyneestä kulkureiden kielen lähteestä Liber vagatorum 19 sellaista sanaa, joilla on ollut tai yhä on ruotsinkielinen vastineensa. Viimeisen luvun lopussa selitetään 31 sivulla 320 sellaista tukholmalaista slangisanaa, joita ei edellä ole käsitelty. Joukossa on sekä nuoria että vanhoja ilmauksia.

Neljän luvun ydin on slangia. Kolmen ensimmäisen luvun salakielten sanat antavat viimeisessä luvussa kuvatulle slangille historiallista perspektiiviä.

Gibsonin Svensk slangordbok on nimen- sä mukaisesti sanakirja, ja sellaisena se tietysti pyrkii antamaan ainakin määrällisesti mahdollisimman täydellisen kuvan Tukholman slangin sanastosta. Kirjoittaja on kerännyt sanoja puheesta ja myöhemmin täydentänyt kokoelmaansa kirjallisuuspoiminnoilla. Sanasto on enimäkseen peräisin ajalta 1930—1968. Hakusanat seuraavat toisiaan aakkosjärjestyksessä. Teoksen sanastosta erottuu useita kymmeniä erikoisslangeja: mannekiini-, lehtimies- ja teurastajslangia, ravintola-

teatteri- ja sairaalaslängia, korttipeli-, purjehdus- ja nyrkkeilyslängia. Levikki on siis sosiaalisesti varsin laaja-alainen.

Gibsonin sanakirja sisältää runsaasti seksuaalista sanastoa. Vaikka esipuheen mukaan »aivan mauton» seksislangi onkin jätetty pois, aukeamalla kuin aukeamalla on ainakin muutama genitaali hakusana. Aikaisemmat slangisanoja luettelevat teokset ovat vaienneet sukupuoliasioista lähes kokonaan.

Sana-artikkelissa on hakusanan jäljessä ääntämisohje suluissa, mikäli tarpeen, samoin käyttöala. Merkitys selitetään yleiskielisellä synonyymilla tai slangivastineella, joka on lainausmerkeissä. Jos synonyymia ei ole, sana on määritelty. Merkitystä valaistaan tavallisesti myös lyhyellä kontekstinäytteellä. Tällainen sanonta on yleensä vielä normaalikielistetty. Näistä selitystavoista voi jokin puuttua tai olla ainoana. Numeroinnista käy ilmi, ovatko kaksi samanasuista sanaa yhteistä vai eri alkuperää. Jos kyseessä ovat polysemit, hakusanoja on vain yksi, ja sen eri merkitykset on numeroitu. Jos taas kyseessä ovat homonyymit, on itse hakusanat numeroitu osoittamaan erisyntyisyyttä. Alkuperä ilmoitetaan artikkelin lopussa mikäli tarpeellista. Joskus annetaan virheel- linenkin tieto. Esim. kahdesta *maxa*-hakusanasta toinen on selitetty 'kosta'-merkityksisenä väärin murteesta, toinen taas 'betala'-merkityksisenä oikein suomesta lainatuksi; *musta*-sanan ('kaffe', 'dricka kaffe') ilmoitetaan olevan peräisin mustalaiskielestä, vaikka se on suomesta. — Yleisemmin Gibson selittää slangisanojen syntytapoja (metaforat, sanaleikit, sanojen muuntelut, lainat) sanakirjansa esipuheessa.

Gibsonin sanakirjassa on 206 kaksipalstaista tiheätekstistä keskimäärin 30 hakusanaa sisältävää sivua. Bergmanin Slang-luvun luettelossa on sivuja 31, hakusanoja 320. Näistä sanoista alle 10:llä on eri, yli 140:llä sama merkitys kuin Gibsonilla, yli 20 puuttuu Gibsonilta ja yli 130:llä on huomattavasti vähemmän merkityksiä kuin täällä. Gibsonin sanakir-

jan pienoisessa edeltäjässä, Bertil Fribergin minikokoisessa sanakirjassa Svensk slanglexikon (1964), on sivuja 80. Kirjanen tulkitsee näillä sivuillaan sekä slangia yleiskieleksi että päinvastoin. Selityksenä on ainoastaan synonyymi. Sanojen monipuolisuudessa ja lukuisuudessa Gibsonin Svensk slangordbok voittaa sekä nämä että muut varhemmat slangisana-luettelot. Tämän perusteella Gibson ansaitsee itselleen sanakirjaansa sisältyvän kunnioittavan nimityksen slangihai.

Bergmanin ja Gibsonin teokset täydentävät toisiaan. Molemmat vastaavat kysymykseen »Mitä on slangi?», mutta eri tavoin. Bergman selittää kokonaisvaltaisesti käyttäen yksityisiä slangisanoja vain esimerkkeinä, Gibson levittää lukijalle kaikki sanansa erikseen tarkasteltaviksi. Kenelle tahansa nämä kirjat antavat hauskaasti tietoa kielen ja mielen suhteesta. Erityisesti slangi-ikäisten äidinkielenopettajat voisivat saada niistä opetusohjelmaansa piristystä. Opettaja voisi taitavasti käyttää hyväksi semantiikan opetuksessa oppilaiden mieltymystä slangi-ilmauksiin. Sekä huvia että hyötyä tuottaisivat sanojen syntyä, merkityksenkehitystä, sanan ja asian suhdetta koskevat pohdinnat, kun havaintomateriaalina olisi oppilaille läheinen ja aktuaali slangi.

Ritva Stark